

Identitetske specifičnosti i kontradikcije savremene spoljne politike Srbije

Dragan Đukanović, *Spoljnopolitički identiteti Srbije: protivrečnosti i refleksije*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2019, 172 str.

Mnogobrojne su naučne monografije, zbornici i članci posvećeni pitanjima identiteta. Ipak, specifičnosti ove monografije, koja je nastala kao rezultat dve decenije dugih istraživanja na poljima spoljne politike Republike Srbije i savremenih balkanskih odnosa, nalazi se u višedimenzionalnoj analizi koja se pre svega fokusira na kompleksnost i osobenosti soljnopolitičkog identiteta. Odsustvo posebnog strateškog dokumenta, kojim bi se definisala spoljna politika, dodatno otežava sprovođenje ovakvog istraživanja, ali i doprinosi njegovom značaju. Pitanja identiteta dugo su dominantno posmatrana iz perspektive evropskih integracija, što i nije iznenađujuće budući da je Evropska unija postavljena kao cilj i spoljnopolitički prioritet Srbije. Upravo je zato u brojnim istraživanjima fokus bio na dualnoj prirodi identiteta kao nacionalnog i evropskog. Kako ćemo i videti u nastavku, evropski identitet je samo jedan od mnogih koji oblikuju spoljnu politiku Srbije. Monografija *Spoljnopolitički identiteti Srbije: protivrečnosti i refleksije* dr Dragana Đukanovića, vanrednog profesora na Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, bavi se kontroverznim pitanjima savremene političke teorije i prakse, i predstavlja autorov pokušaj da ukaže na protivrečnosti i nedorečenosti spoljne politike Srbije kroz istoriju. Osnovna teza je da savremena državnost Srbije, nakon Prvog srpskog ustanka 1804. godine obiluje primerima nepredvidivog i nekoordinisanog međunarodnog i spoljnopolitičkog pozicioniranja i delovanja, što je za posledicu imalo pogoršanje odnosa sa susedima, a neretko i stradanje srpskog stanovništva u tim državama. Kako autor ocenjuje, „(o)dsustvo objektivne samopercepcije vlastite pozicije zato ostaje jedna od osnovnih karakteristika i savremenog razdoblja spoljne politike Srbije i sagledavanje odnosa sa susedima upravo u osnovnim kategorijama tokom decenije sukoba [devedesete godine 20. veka, prim. aut.]” (Đukanović 2019, 19).

Savremeni svet nalazi se pred brojnim izazovima, a svedoci smo da međunarodnu scenu potresaju snažne promene. Sve te promene reflektuju se i na regionalnom planu, oličene pre svega u širenju NATO-a i zastoju u pregovorima sa Evropskom unijom. Ove tendencije u velikoj meri uticale su na osećaj odbačenosti i distanciranja Srbije u odnosu na njene susede. Ipak, ovakvim promenama otvara se prostor u kome adekvatno i pravovremeno delovanje na međunarodnom planu može biti od presudne važnosti za (re)pozicioniranje Srbije, a što posebno može biti značajno za njeno percipiranje kao kredibilnog i stabilnog partnera. Da bi spoljnopolitičko delovanje imalo pozitivne učinke neophodno je da razumemo kako je kroz istoriju Srbija reagovala na velike promene, kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu, jer samo razumevanjem pređašnjih grešaka možemo iz njih izvući pouku i izbeći njihovo ponavljanje u budućnosti. Imajući u vidu sve prethodno navedeno, smatramo da je i naučno i društveno opravdano i nužno bavljenje pitanjima spoljnopolitičkog identiteta Srbije, te da je predmet analize od prvorazrednog značaja, a čemu dodatno doprinosi aktuelnost teme.

Pored uvoda i zaključka, knjiga se sastoji od šest poglavlja. Prvo poglavlje bavi se identitetskom kompleksnošću savremene spoljne politike Srbije. Đukanović prihvata Hantingtonovo (Samuel Huntington) definisanje identiteta kao „individualno ili kolektivno osećanje sopstva” (Hantington 2008, 29). Koliko su pitanja identiteta važna možda najplastičnije objašnjava situacija u Crnoj Gori nastala usvajanjem Zakona o slobodi veroispovesti krajem prošle godine, a upravo Hantington u religiji vidi glavnu pokretačku snagu savremenih međunarodnih odnosa. Kada je reč o Srbiji, kao najznačajnije, autor izdvaja sledeće slojeve identiteta – balkanski, srednjoevropski, sredozemni (jadranski) i (post)jugoslovenski identitet – a svakom od njih posvećeno je posebno poglavlje u kojima on nastoji da objasni njihovu korelaciju, da li se i kako oni međusobno prepliću i dopunjuju, kao i da li su međusobno suprotstavljeni.

U prvom poglavlju pružen je sažeti pregled geografskog i kulturološkog identitetskog određenja Srbije nekih od najumnijih ljudi domaće političke istorije. Ovakav prikaz pružen je u nameri da pokaže kako se geografski identitet menjao paralelno sa promenom obima i oblika države, imajući u vidu da je ova odrednica bila zanemarena kako u spoljnopolitičkim dokumentima, tako i u javnim istupanjima šefova države.

Drugo poglavlje se bavi pozicijom Srbije kao mosta između Istoka i Zapada. Akcenat je na posledicama koje je prihvatanje i propagiranje ovakve pozicije imalo na njenu međunarodnu poziciju. Učestalo menjanje spoljnopolitičkog kursa kroz istoriju, i nepostojanje jednog pouzdanog strateškog partnera, prema stavu autora, negativno je uticalo ne ulogu i poziciju države Srbije pre svega na

regionalnom, a potom i na globalnom planu. Đukanović ističe da međunarodni položaj Srbije u budućnosti u mnogome zavisi od uspešnosti diplomatske inicijative Sjedinjenih Američkih Država, a u cilju pune normalizacije odnosa Beograda i Prištine, kao i njen odnosa naše zemlje prema Zapadu uopšte.

Naredno poglavlje bavi se balkanskim identitetskim slojem, na koji je Srbija predominantno usredsređena. Osnovu takve orijentacije autor izvodi iz teritorijalnog okvira srpske države od srednjeg veka do danas koja se u svim svojim okvirima oslanjala na područje Balkana. Zanimljivo je da pojedine države koje geografski pripadaju Balkanu u najmanju ruku osporavaju ovaj element svog nacionalnog identiteta kao što je slučaj sa Hrvatskom, koja sa druge strane prenaglašava srednjoevropsku komponentu. Autor u ovom poglavlju sažeto objašnjava kako su pretenzije o širenju srpske države i njihov krajnji neuspeh oličeni u raspadu Prve i Druge Jugoslavije zapravo propuštena prilika za značajniju „debalkanizaciju” Srbije. Ovde se pre svega misli na negativan balast ovog regiona u očima zapadne javnosti. Kao ključ normalizacije odnosa sa svim zemljama regiona, ali i Srednjom Evropom autor vidi u normalizaciji odnosa Beograda i Prištine, akcentujući štetan učinak uzdizanja ovog pitanja iznad svih ostalih. Ipak, iako bi postizanje konačnog dogovora u pregovorima bilo od velike istorijske važnosti, teško je zamisliti da bi pitanja npr. ekonomskog prosperiteta ili infrastrukturnog razvoja mogla imati primat u odnosu na teritorijalni integritet. Nerešavanje bilo kog značajnijeg bilateralnog ili regionalnog problema za autora je pokazatelj da „postoji određeni kontinuitet u odnosu na sve vlasti nakon 1989. godine, jer nikada suštinski spoljnopolitički diskontinuitet nije zapravo ni učinjen” (Đukanović 2019, 74). Ovakav stav otvara niz ključnih političkih pitanja. Jedno od tih pitanja je da li zemlje regiona žele rešavanje otvorenih pitanja, kao i da li je i u čijoj koristi *status quo*. Đukanović navodi šest preduslova koji moraju biti ostvareni u cilju poboljšanja regionalne saradnje, poput izvesnosti evropskih integracija i rešavanja osetljivih bilateralnih pitanja.

U četvrtom poglavlju predmet analize je srednjoevropska komponenta identiteta. Na početku je pružen preko potreban prikaz geopolitičkog položaja i značaja Srednje Evrope, objašnjavajući fluidnost njenih granica, kao i nepodudarnost sa državnim granicama. Ova određenja mogu biti od velikog značaja svim istraživačima čiji predmet interesovanja obuhvata ovo geografsko područje. Kao i u prethodnim poglavljima pružen je širi istorijski kontekst koji se ogleda u položaju i ulozi Habzburške monarhije i Otomanske carevine u Srbiji u 18. i 19. veku, posebno ističući značaj austrofilске spoljne politike kralja Milana Obrenovića. Prisajedinjenjem Vojvodine, Srbija postaje i srednjoevropska država, a ne isključivo balkanska, dok kraj Drugog svetskog rata donosi razmimoilaženje Jugoslavije i Srednje Evrope oličeni u sukobu sa Sovjetskim Savezom i njenim

partnerima u ovom delu Evrope nakon 1948. godine. Na kraju ovog poglavlja autor taksativno navodi razloge usled kojih je nemoguće da se konstituiše srednjoevropski identitet Srbije, kao što su, između ostalih, religijski razlozi i u javnosti potencirani strah od jačanja uloge Nemačke u regionu.

Implikacije spoljnopolitičkih težnji širenja srpske države na Jadransko i/ili Egejsko more, u smislu komercijalnog korišćenja luka predmet su analize pretposlednjeg poglavlja. Posebno mesto u ovoj analizi zauzimaju međudržavni odnosi Srbije i Crne Gore. Autor tvrdi da „čitav kontekst srpsko-crnogorskih odnosa još od 1992. godine treba sagledavati u težnji srpskih elita da se preko Crne Gore (...) obezbedi siguran izlazak na Jadransko more” (Đukanović 2019, 135). Kada govori o korelaciji sa drugim identitetima, autor napominje da je za vreme prve i druge Jugoslavije jadranski identitet potiskivao podunavski i srednjoevropski, koji sada tek pomalo jačaju, ali uz i dalje dominantan balkanski identitet. Iako je izgubio na značaju u društvu nakon osamostaljenja Crne Gore, jadranski region i dalje je važan jer omogućava Srbiji prisustvo u forumima za saradnju, kao što su Jadransko-jonska inicijativa i Jadransko-jonska strategija Evropske unije. Aktualizaciji ove komponente svakako doprinose i infrastrukturni poduhvati poput Koridora 10 (od Beograda do Soluna). Možda najstigmatizovaniji je jugoslovenski identitet, ocenjuje autor, koji je u Srbiji duboko potisnut.

Monografija *Spoljnopolitički identiteti Srbije: protivrečnosti i refleksije*, pisana je stručnim ali u isto vreme pojednostavljenim rečnikom, prilagođenim studentima osnovnih studija, tako i široj naučnoj i stručnoj javnosti. Delo je koncizno i jasno strukturno podeljeno, što olakšava njegovo savladavanje i dugo zadržava pažnju čitaoca na visokom nivou. Pored toga, na kraju svakog poglavlja nalazi se bibliografija, što čitaocu omogućava da bez muke pronađe izvore za specifičnu temu koja se obrađuje u datom poglavlju.

Vođeni Šopenhauerovim (Arthur Schopenhauer) preporukama iz *Erističke dijalektike*, smatramo da bi snaga iznetih argumenata u monografiji u celini bila znatno ojačana osporavanjem kontraargumenata (Šopenhauer 2017). Pa se tako, primera radi, u delu koji opisuje nerealna očekivanja srpske javnosti od Ruske Federacije zanemaruje njen angažman u Ujedinjenim nacijama kao što je predlog rezolucije iz 1999. godine kojom se treži prekid agresije na SR Jugoslaviju i osuđuje upotreba sile bez mandata UN, ili pak svežiji veto od 2015. godine na Rezoluciju o Srebrenici, koja bi da je usvojena nanela veliku štetu međunarodnom položaju Srbije. Ako ne osporavanjem, onda makar pominjanjem ovih činjenica bila bi pružena šira slika i u mnogome bi se ojačala pozicija koja je stožer ovog dela a to je da Srbija civilizacijski pripada Zapadu a ne Istoku. Zasiurno je da će ovo delo zbog toga podstaći brojne akademske

debate o savremenom spoljnopolitičkom kursu Srbije, kao i njegovim perspektivama. Delo može biti posebno zanimljivo domaćim donosiocima odluka u domenu spoljne politike.

Isidora POP-LAZIĆ

Bibliografija

- Đukanović, Dragan. 2019. *Spoljnopolitički identiteti Srbije: protivrečnosti i refleksije*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Hantington, Samjuel. 2008. *Američki identitet: problem dezintegracije Amerike*. Podgorica: CID, SoCEN.
- Šopenhauer, Artur. 2017. *Eristička dijalektika ili umeće kako da se uvek bude u pravu objašnjeno u 38 trikova*. Novi Sad: Svetovi.